

SAHNEDE BİR TANRIÇA - ÇIRPINAN BİR YÜREK LEYLA GENCER

Tanju İNAL¹

Öz: Bir “Çılgın Türk” ün, bir “Prima Donna”nın, ünlü soprano Leyla Gencer’in yaşamı, sanat dünyasındaki olağanüstü başarısı, otuz üç yıllık sanat yaşamı keyifle okunan yaşamöyküsel bir romana konu olmuş. Kitabın yazarı, gazeteci Zeynep Oral romanına çok emek vermiş, satırlarına renk ve ses katmış nerdeyse. Anlatının dokusunu, sanatçılarla, Türk ve İtalyan sanat dünyasından ünlü kişilerle yapılan söyleşiler, sanatçının hakkında özellikle yurt dışında yayımlanan dergi ve gazete makalelerinde yeralan övgüler, sanatçıya gelen sayısız mektup ve fotoğraflar oluşturuyor. Yazımız gerçek bir tutkunun, başarının ve azmin öyküsünü irdeliyor. Leyla Gencer çok değişik ve zengin opera, arya repertuarı ile Türk kadınının “Ben Anadoluyum, ben Türk’üm” diye dünyaya seslenişini biz okurlara bir kez daha anımsatıyor.

Anahtar Sözcükler: Zeynep Oral, Leyla Gencer, Yaşamöyküsel Roman, Prima Donna, Opera, Çevresel Metinler.

Anadolu’dan, Safranbolu’dan çıkan bir tanrıça, çok özel bir insan, ülkemizin kültür temsilcisi, eşsiz yorumcu, “Bel Canto’nun dünyadaki eşsiz sefinesi”, efsane soprano Leyla Gencer’i 2008 yılının 10 Mayıs’ında kaybettik. Vasiyeti üzerine yıllarını geçirdiği Milano’da yakılan cesedinin külleri, Boğaz’ın mavi sularına *Yunus Emre Oratoryası* eşliğinde serpiildiğinde, 1950’de Ankara’da *Cavalleria Rusticana* ile başlayan, 1983’te Milano’da *La Prova d’un Opera Seria (Ciddi Bir Operanın Provası)* ile son bulan otuz üç yıllık bir sanat yaşamı noktalanıyordu. Ne var ki sanat yaşamına son nokta hiç bir zaman konulmayacaktı. Çünkü ardında çok kutsal, anlamlı bir yaşam, başarı öyküsü dolu dolu bir repertuar, dağ gibi bir ödül listesi, pek çoğu İstanbul’da Borusan Müzik Kütüphanesine kayıtlı olan doksani aşkın CD/DVD’yi, sayısız sahne başarıları ve dünyanın dört bir köşesine yayılan başarı öyküleri bırakacaktı.

¹ Prof. Dr., Bilkent Üniversitesi, Uygulamalı Yabancı Diller Yüksek Okulu. inal@bilkent.edu.tr

Tanju İNAL, Sahnede Bir Tanrıça - Çırpıman Bir Yürek Leyla Gencer

Bu öyküleri iki kitaba borçluyuz. Kültür ve Turizm Bakanlığının hazırlattığı, gazeteci Zeynep Oral'ın editörlüğünü yaptığı, onun ve kimi müzik otoritelerinin değerlendirmelerini kapsayan anı ve tanıtım kitabı niteliğindeki *Leyla Gencer*, bir de yine Zeynep Oral'ın kurguladığı bir roman, *Tutkunun Romanı*. İki kitap da Leyla Gencer'in opera tutkusuna, Diva'yı tanıtma tutkusuna eşdeğer bir tutku ile yazılmış. İki tutkunun harmanlanmasıyla, biz okurlara şiirsel bir yaşam öyküsü hazırlanıp sunulmuş.

Tutkunun Romanı, Milliyet yayınlarında 1992 Mayıs'ında yayımlanmış. İtalyanlar çok sevdikleri, her zaman coşkuyla dinledikleri Leyla Gencer'in yaşam-sanat öyküsüne, anlatısına bizden önce ulaşmış. Franka Cella, müzik eleştirmeni olarak Leyla Gencer'i yazmış, yer aldığı yetmiş operadan övgüyle söz etmiş.

Çalışmamdaki bilgileri sanatçımızın başarılarını, korkularını, heyecanlarını, savaşımını, düş kırıklıklarını, çalışma azminin öyküsünü, yüz bölümlük opera gibi yazılmış bu kitaba, Zeynep Oral'a borçlu olduğumu öncelikle belirtmeliyim.

Anlatı, Leyla Gencer'in İstanbul'da Belediye Konservatuvarı'nda aldığı şan eğitimi ile 1950'de Ankara Operası'nda başlayan opera serüvenini, İtalya'da, dünyanın çeşitli kentlerinde devam eden sanat yaşamını kurguluyor. Kurgu 1985 yılına dek sürüyor. Ama yanılmayalım; 1985 yılı Leyla Gencer'in sahne yaşamının bittiği yıldır. Zeynep Oral, eşsiz sopranonun başarılarını, müzik dünyasına katkılarının öyküsünü ölüm tarihi olan 2008 Mayıs'ına dek sürdürür. Sanatçı ölene dek gerek Türkiye'de, gerek İtalya'da hep sanatın, şanın, operanın içinde kalmıştır.

Zeynep Oral, Leyla Gencer'in başarı dolu yaldızlı yaşam öyküsünü kaleme alırken sanatçı ile dört yıl süren bir söyleşi ve sohbete girişmiş. Bu söyleşileri, çeşitli Türk, İtalyan, Fransız gazetelerinden, örneğin, *Ulus, Cumhuriyet, Vatan* gazetelerinden, *Ses, Yarın Pazar, Akis, Milliyet Sanat* gibi dergilerden, İtalya'da *Il Mattino, Il Gazzetina, La Stampa* gazetelerinden, *Discoteca Alla Fedelta* dergisinden, *Fransa'da Le Monde, Le Monde Diplomatique, Figaro, Le Point, L'Express, Le monde de la Musique* dergilerinde çıkan övgü dolu yazıları da eklemiş yazılı belge olarak. Ünlü sanatçıya gelen mektuplar, kartlar; dünyanın ünlü opera sahnelerinde çekilmiş fotoğraflar, sanatçının kendini anlattığı pasajlar, kitabın yazıldığı süreç içinde bazen İstanbul'da bazen Milano'da yapılan (1988-92) sohbetler, ünlü Maestro'ların sözleri, övgüleri, sanatçının çok zengin opera repertuarı kitabın dokusunu oluşturuyor. Kitap İngilizceye, İtalyancaya çevrildi. Zeynep Oral emek ve tutkuyla yazdığı romanla yetinilmemesi gerektiğini İtalyanca'ya *Il Canto et la Passione (Şan ve Tutku)* adıyla çevrilen kitabın Roma'daki tanıtım gününde de anımsattı. Çünkü iyi bir arşivci olan Leyla Gencer'le ilgili daha çok belgeler olabileceğine inanıyordu.

Yüz bölümlük *Tutkunun Romanı* şimdi sahnede. Sıradışı bir sanatçıyı tanıyacağız, sıradışı bir başarı öyküsü izleyeceğiz.

Tanju İNAL, Sahnede Bir Tanrıça - Çırpıman Bir Yürek Leyla Gencer

Perdeler İstanbul-Çubuklu tepelerinde açılıyor. Uçurumun kıyısında, yükseklere fırlatılmaktan hoşlanan küçük bir kız sahnede. Yükseklik tutkusu, uçurumun kıyısından dönmenin hazzı, mutluluğu küçük Leyla'nın "Çılgın Türk", "Napolili Türk", "Diva", "Regina", "Prima Donna", "Tanrıça Leyla" adları, tanımları, küçük büyük Leyla Gencer'in sanat yaşamını temellendiren, belirleyen duygular ve olgular.

Yükseklerde olmak, uçurumlardan, labirentlerden sıyrılmak. Sahneye çıkmaktan, sesinin çıkmayacağından, düşünde, yüreğinde her an canlı tuttuğu, temsil sırasında başarılı olamamaktan, kostümlerini beğendirememekten kaynaklanan korkular, endişeler. Korkuyu güçlü bir istekle, azimle yenmek, başarıyı soluya soluya hedefe ulaşmak. Çocukluğunda kurduğu düşlerde olduğu gibi büyük bir yazar, tıpkı başucundan ayırmadığı yazarlar gibi olmak, Goethe, Dante, Balzac gibi yazmak, ya da opera sahnelerinde büyük bir opera sanatçısı olmak ve sahnede, Prima kalmak. Opera sahneleri onu yüceltti. Bu duygular yumağı içinde Leyla Gencer bitip tükenmeyen sınavlardan, sınamalardan geçti. Yüzyılın Divası olarak yüreklerde yerini aldı. Olağanüstü başarılar kazandı. Korkularını arya söylemenin hazzı ve tutkusu ile yendi. Önce İstanbul'da sonra Ankara'da Arangi Lombardi ile çalıştı; yorulma nedir bilmeden, inatla, istekle, tutkuyla çalıştı. Pek çok temsilde rol aldı. Kimi zaman bir köylü kadın rolünde müthiş yorumlar yaptı. Örneğin: İtalya'daki ilk temsili Cavalleria Rusticana'da Sicilyalı köylü Santuzza oldu. Santuzza, XIX. yüzyıl Sicilya'sında aşk ihanetine uğramış köylü kız; aşk kırgınlığı, suçluluk duygusu yaşamış bir kız.

Leyla Gencer, ilk kez İtalya'da sahne alıyor. On bin kişilik Napoli San Carlo Operasında. Çok başarılı bir başlangıç. Alkışlar, alkışlar tüm korkularını silen alkışlar. Titiz İtalyan opera izleyicileri ve maestrolar artık onun izindedir. Bir dolu temsil, bir dolu yorum. Bir daha başarı. Başarı üstüne başarı.

Çaykovski'nin *Yevgeni Onegin* operasında Tatiana rolünde. Hayal dünyasında yaşayan romantik bir kız; aşk serüvenlerine, oyunlarına karşın kocasına sadık kalmayı isteyen bir Rus kızını yorumluyor. Aynı yılın Şubat ayında daha önce Napoli seyircisini büyülemiş. Nasıl ve hangi rolde? Mme Butterfly rolü ile Leyla Gencer sahnede. Bu kez Napoli San Carlo Operasında on dört yaşında bu Japon geyşasını canlandırıyor. Cio-Cio Sen'in Amerikalı subay Pinkerton'la olan beraberliği, evliliği, anne oluşu ve subay tarafından terk edilişi Puccini'nin bestesi ile sahneleniyor. Onurunu korumak için babasının samuray kılıcı ile sonlandıran Mme Butterfly. Onu yorumlayan bu üstün yetenekli Türk sanatçı olağanüstü bir performans gösteriyor. Perde kapanırken yoğun alkışları, övgü dolu sesleri duyarken yine sahne korkusunu yenmiş olmaktan mutlu. İtalya'da artık daha da umutlu ve mutlu.

Çok değişik roller, Leyla Gencer'in çalışmalarını daha da arttırmasına neden oluyor. Çünkü o herşeyden önce seyircisine saygılı, sanatına saygılı. Dört ayrı dilde aryarlarını söylüyor. Repertuarını zenginleştiriyor. Artık o İtalyan eleştirmenlerine göre lirik tiyatrunun "sıra dışı sesi", "özgün bir kimliğidir" (Oral, 2009, s. 75).

Tanju İNAL, Sahnede Bir Tanrıça - Çırpman Bir Yürek Leyla Gencer

Sıra onun Regina-kraliçe olarak anılmasına neden olacak kraliçe rollerinde. Onlarda da çok başarılı bulunacaktır. Anna Bolena, Caterina Cornaro, Alceste, Mary Stuart, İngiltere kraliçesi Elizabeth, Donizetti ve Rossini'den operalarda.

Glyderbourne opera festivali. Leyla Gencer VIII. Henri'nin kafası vurulan bahtsız kraliçesi mavi pelerinli Anna Bolena'yı, *Aida*'da aşkı için sevgilisi Rademis'in kollarında ölen Habeş prensesini ya da aşkı için kendini Tanrılara kurban eden Alceste'i, *Macbeth*'te eli kanlı prensesi yorumluyor. Sanatçının yorumladığı rahibe rolleri de var. Bellini'nin operası *Norma*'da aşkı uğruna bakirelik yeminini bozan Keltli rahibe Norma'yı, Poulenc'in *Carmeletlerin Diyaloğu*'nda başrahibe Lidoine rolünde. *La Traviata*'da aşk ve tutku dolu Violetta rolünde. Scala dergisi sayfalarını ona, “çok ender rastlanan ifade yoğunluğu” (Oral, 1992, s. 48) ile seyirciyi şaşırtan, alkış tufanına tutulan Leyla Gencer'e ayırıyor. Bu rollerin dışında Türkler'den izler taşıyan operalarda *Mozart ve Türkler*'de mehter marşından izler taşıyan rondoyu söylüyor. Monteverdi'den *La Mia Turca*'da, Donizetti'nin *La Sultana Operası*'nda rol alıyor. Bu gösterilerin, operaların bir başka anlamı var. Türk atmosferi ve sahnede bir Türk sanatçı. Sanki bu üstün başarının Türk'e ait olduğuna inanmakta zorlanan tüm İtalya'ya “Ben Anadolu'yum, ben Türk'üm” (Oral, 2009, s. 125) diye haykırıyor.

Leyla Gencer kimi rollerde de büyücü. Haendel'in *Medea*'sı, Spontini, Pacini ve Donizetti'den dinsel şarkılarda kutsal soprano, Vivaldi'den, Beethoven ve Rossini'den aşk şarkıları söylerken âşık Leyla Gencer oluyor. Bizet'den Verdi'den ustalıkla yorumladığı aryalarda bir çingene bohem kadın oluyor.

“Türk Divası” Leyla Gencer opera sahnelerinin değişmez “Prima Donnası” oluyor. Otuz bir bestecinin operalarını söyleyecek, yetmiş aşkın kentte sahneye çıkacaktır. Yüzyılın iki Divası olan Maria Callas'ı, Renata Tebaldi'yi bile gölgede bırakacaktır. Roma'da, Milano'da, San Fransisco'da, Chicago'da, Buenos Aires'te, Bilbao'da, Viyana'da, Stocholm'de dünyanın dört köşesinde başarılarıyla artık tanınmıştır. Maestro Tullio Serafi “yeryüzündeki tüm duygular(ın) onun sesinde olduğunu” (Oral, 2009, s. 75) söyleyecektir. O, olağandışı sesine yorumladığı kişileri canlandırmadaki başarısı, seslere gözyaşlarını katıp, sözcüklerin ruhuna girmesi, patetik vurgulamaları İtalyanların “Gencerate” sözcüğünü opera terminolojisine katmalarına neden olacaktır (Oral, 1992, s. 134). Bir başka tanımla: Maestro Giandrea Gavazze'nin söylediği gibi Leyla Gencer'i “yalnız vokalist (değil), sesini, kültürüyle, aklıyla besleyen bir virtüöz” (Oral, 2009, s. 118) dür artık o.

Otuz üç yıllık sahne hayatında sahnelerde neredeyse “tanrıçalaşan” Leyla Gencer, (Oral, 2009, s. 138) sanat yaşamını zirvede bitirmek istemiştir. 1983 yılında çok çok kutsadığı sahnelere veda etmiş olmasına karşın ölüm yılına dek müzik, opera ve şan tutkusunu, sevgisini yayma misyonunu bırakmamıştır. Uluslararası şan yarışmalarında jüri üyelikleri yapmış, opera üzerine konferanslar vermiş, seminerlere katılmış, Türkiye üstün hizmet madalyasını almıştır.

Tanju İNAL, Sahnede Bir Tanrıça - Çırpıman Bir Yürek Leyla Gencer

Zeynep Oral, çok keyifle okuduğum yaşam öyküsünü, Leyla Gencer'in ölüm haberi ile sonlandırıyor. O artık hem anılarda, hem Safranbolu'da babasının köyünde büstüyle, İstanbul'da Kültür ve Sanat Vakfında adına verilen salondadır. 2004 yılında adına basılan gümüş paralarda genç seyircilerine, dinleyicilerine kendini tanıtmaktadır.

Milano'da yakılan cesedinin külleri boğazın mavi sularına Yunus Emre Oratoryası eşliğinde savrulurken, Zeynep Oral Yahya Kemal'in *Deniz Türküsi* ile anlatısını bir kat daha şiirleştiriyor. Biz de onu bu şiir eşliğinde son yolculuğuna uğurlayalım:

... Etraf ağarr

Som gümüşten sular üstünde giderken ileri

Ta uzaklarda şafak bir bir açar perdeleri...

Musikiye bir alem kesilir çalkantı!

Ve nihayet görünür gök ve deniz saltanatı... (Oral, 1992, s. 212)

Bu güzel şiir eşliğinde, bu çalışmayı yaşamöyküsel anlatıya katkıda bulunanları anarak sonlandırmak istiyorum: Oral 'ın yazısına İtalyanca'dan çevirileri ile katkıda bulunan Serra Yılmaz'ın, Ayça Atikoğlu'nun, Opera danışmanı Yekta Kopan'ın kitabın hazırlanmasındaki her türlü emekleri övgüyü hak ediyor.

Zeynep Oral'in güzel sözlerinden, yazarımızın içtenlikle ifade ettiği, hepsi birbirinden anlamlı cümlelerden bir seçki yapacağım. Son bir alıntı Leyla Gencer'e şükran ve takdir cümlesi olsun:

Sonsuz bir inançla, inatla, hırsıyla ve aşkla tutkununuz peşinden koştuğunuz için(...). Divalı'ğın görkemiyle alçakgönüllüğü birbirinden ayıramadığımız ve sıradan insan olmanın, ama gerçek insan olmanın değerlerine sımsıkı sarıldığınız için. (...)

Yeryüzünün harikalığına, insanoğlunun müthişliğine. (bizi) bir kez daha inandırdığımız için (Oral, 1992, ss. 190-191).

KAYNAKÇA

Oral, Z. (1992). *Tutkunun Romanı* (6. Bs.). İstanbul: Milliyet Yayınları.

Oral, Z. (Ed.). (2009). *Leyla Gencer*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

A GODDESS ON STAGE – LEYLA GENCER, A FLUTTERING HEART

Abstract: The life of Leyla Gencer, our well-known soprano, a “Crazy Turk”, a “Prima Donna”, her great success in the world of art, and her thirty-three years of artistic experience have been the subject of a biographical novel. Zeynep Oral, the author of the novel, has given a colourful touch to the work with her own style. She has built up her narrative with the interviews of famous artists, tributes from various journals and articles from Italy and Turkey, and numerous letters and photographs received by the artist. Our paper explores the real story of

Tanju İNAL, Sahnede Bir Tanrıça - Çırpınan Bir Yürek Leyla Gencer

passion, achievement, and ambition. With her rich repertory of opera and aria, Leyla Gencer reminds of Turkish woman's strength once again by crying out "I am Anatolia, I am Turk!".

Keywords: Zeynep Oral, Leyla Gencer, Biographical Novel, Prima Donna, Opera, Environmental Text.